

واحد اصفهان (خوراسگان)

دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان)

مجموعه مقالات همایش بین‌المللی شهروند مسئول

امر به معروف و نهی از منکر

به اهتمام:

معاونت فرهنگی و اجتماعی و پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی

واحد اصفهان (خوراسگان)

پیام مریح عالمیدر حضرت آیه الله العظمی مطهری «رحمته العالی»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى

«كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ»

همایش بین المللی شهروند مسئول که در تبیین دو فریضه و فضیلت بزرگ الهی امر به معروف و نهی از منکر تشکیل گردیده است، اقدامی شایسته تحسین است. به ویژه آنکه این نشست بین المللی در زمانی برگزار می گردد که ماه محرم الحرام، آن را به نام و یاد بلند بزرگ احیاء گر امر به معروف و نهی از منکر، یعنی سید و سالار شهیدان حضرت ابی عبدالله الحسین «علیه افضل الصلوات والتحيات»، معطر و منور ساخته است. امام همامی که اساس و بنیاد قیام حق گرایانه و عدالت طلبانه و آزاد انواهی او، امر به معروف و نهی از منکر بوده است و آن بزرگوار در جریان این قیام بزرگ، بارها بر این معنای اساس و با اهمیت، پای فشرده است.

در این که این فریضه از اساس و بامعنازیکی از مهم ترین و تأثیر گذارترین موضوعات سترگ دینی، اخلاقی، اجتماعی، فقهی و حقوقی است، کمترین تردیدی وجود ندارد و از این رو این موضوع کلان، به غیر از متن کتاب و سنت، در علوم اسلامی گوناگون نیز همانند نفس، کلام، فقه، اخلاق و عرفان از جایگاه بحث و بررسی های نظری و عملی ویژه و شایان توجه برخوردار گردیده است.

در عین حال، اما باید سوگمندانه گفت که مر به معروف و نهی از منکر از مظلوم ترین موضوعات دینی ماست، چرا که از یک سو، چه بسیار کسانی که با بی تفاوتی و مسئولیت شناسی از کنار این امر حیاتی می گذرند و در به پا داشتن و اقامه ی آن کوتاهی می کنند و به تعبیر شیوای امام باقر «سلام الله علیه» «لَا يُوجِبُونَ أَمْرًا بِالْمَعْرُوفِ وَلَا نَهْيًا عَنِ الْمُنْكَرِ إِلَّا إِذَا أَمِنُوا الصَّرَرَ يَطْلُبُونَ لِنَفْسِهِمُ الرِّخَصَ وَ الْمَعَاذِيرَ» با دست و پا کردن توجیهات غیر قابل قبول، دست از وجوب و اجراء این واجب بزرگ بر می دارند و بدین صورت با گناه کاران، مداهنه و همراهی می کنند. از سوی دیگر، چه بسیار کسانی هم که به جای فهم و آگاهی صحیح و اجرای درست این فریضه با سرسری نگری و زرف اندیشی، و عمل کردهای شعاری تهی از شعور و عقلانیت، گزندها و تلخی های فراوان و جبران ناشدنی برای این فریضه ی مظلوم به سر می آورند و عملاً چهره ی منور این واجب انسان ساز و حیات بخش را در نظر عمومی و بین المللی مشوه و تیره می سازند. ربا سفاهت خود، آفت و آسیب حقایق می شوند و به تعبیر بلند امام هادی «سلام الله علیه»: «إِنَّ الْمُحَقَّ السَّفِيهَ يَكَادُ أَنْ يُظْلِفَ نُورَ حَقِّهِ بِسَفَاهَتِهِ» کسی که حق با اوست ولی سفیهانه و نا آگاهانه اقدام می کند، نزدیک است که نور حقیقش را به عمل نابخردانه اش خاموش سازد.

این نمایی از قصه ی پر غصه ی مظلومیت امر به معروف و نهی از منکر است که زیر بنا و بنیاد همه ی فرائض الهی بر شمرده شده است و در توصیف آن در قرآن و روایات چنان سخنانی بیان گردیده که برای هیچ فریضه ی دیگری بیان نشده است. قرآن کریم اساساً برتری امت اسلامی را مرهون این فریضه ی برمی شمارد و می فرماید: «كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ تَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ» و فلسفه ی حکومت اسلامی را نیز برقراری این فریضه در کنار دو فریضه ی عبودیت و عدالت می داند: «الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَ آتَوْا الزَّكَاةَ وَ أَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَ نَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ».

در روایات اهل بیت عصمت و طهارت (نیز امر به معروف و نهی از منکر، راه پیامبران و شیوهی صالحان دانسته شده و تأمین دیانت دینداران و حلیت اقتصاد و تجارت آنان و آبادانی و توسعهی ظاهری و طبیعی مردمان و رخت برستن و دفع ظلم ظالمان و خلاصه، اقامه و پایداری امر دین و دنیای ملت اسلامی، مرهون و وابسته به امر به معروف و نهی از منکر تلقی گردیده است.

اینک ماییم و این فریضه بزرگ الهی با این توصیفات ویژه و آن آفت‌ها و آسیب‌های با اهمیت که باید با سرانگشت تدبیر و اهتمام، مرتفع گردد.

در این مجال لازم است به چند نکته‌ی اساسی توجه شود:

نخست: آنکه امر به معروف و نهی از منکر، واجبی بسیار فراتر از چند پند و تذکر خصوصی و محدود به موارد جزئی است. دامنه‌ی معروف‌ها و منکرها در تمامی شئون فردی و اجتماعی و حکومتی گسترش داشته و شامل همه‌ی ابعاد زندگی فرد و جامعه و حکومت می‌شود. باید این شایسته‌ها و ناشایسته‌ها در ابعاد و زوایای گوناگون به دقت و درستی شناسایی شود و بدین صورت، شرط اول امر به معروف و نهی از منکر که علم و تشخیص معروف‌ها و منکرهاست، فراهم گردد.

دوم: این دو فریضه الهی اگرچه در یک بافت فقهی و حقوقی و اخلاقی در کنار یکدیگر و همتای همدیگرند ولی در عین حال دو اصل دینی مترقی جدا از هم به شمار می‌روند. امر به معروف، فرمان به خوبی‌ها و شایسته‌ها و بایسته‌هاست، چنان که نهی از منکر، بازداشتن از بدی‌ها و ناشایسته‌ها و نابایسته‌هاست. ولی نکته‌ی قابل توجه و تأمل آن است که در فرهنگ والای اسلامی در نوع آموزه‌ها، قرآن و سنت ابتدا سخن از امر به معروف و سپس نهی از منکر است و این بدان معناست که اهتمام و فرمان به معروف‌ها یک اصل و مقدم به شمار می‌رود و همواره کارایی فزون‌تر و ابعاد مثبت روان‌شناختی و اخلاقی بیشتری داشته و خواهد داشت.

سوم: امر به معروف و نهی از منکر، چه از دیدگاه فقهی و چه از منظر اخلاقی، دارای مراتب چندگانه‌ای است که مرتبه‌ی نخست و برترین مراتب آن، امر به معروف و نهی از منکر عملی است به گونه‌ای که دیگران از رفتار و سیره‌ی عملی یک انسان دین‌دار، متعظ گردیده و تأثیر مثبت بپذیرند.

التزام به این مرتبه، سبب خودسازی و تهذیب نفس و تزکیه‌ی باطن انسان خواهد بود و روح احساس مسئولیت و تعهد را در آدمی زنده خواهد کرد. بنابراین امر به معروف و نهی از منکر بر اساس دستور قرآن و روایات باید با جدیت هرچه تمام‌تر بکوشد تا خود در مسیر عمل به معروف‌ها و پرهیز از منکرات، پیشاهنگ و پیشوا باشد و ندای وحی الهی را به گوش جان پذیرا گردد که: «أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ» و نیز «لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ». چنان که شیوه‌ی مرضیه‌ی انبیاء الهی نیز بر همین روال بوده است: «قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَرَزَقْنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا وَ مَا أُرِيدُ أَنْ أَمْلِكَكُمْ إِلَى مَا أَنهَاطُكُمْ عَنْهُ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَ مَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَ إِلَيْهِ أُنِيبُ». پیامبران صریحاً اعلام کردند که همواره به تعالیمی که بیان می‌کنند، خود پیش از دیگران، پای‌بند و ملتزمند و در رسالت خود جز به صلاح و سداد بشریت نمی‌اندیشند.

بنابراین برای احیاء و اقامه و همگانی کردن امر به معروف و نهی از منکر، باید شرایط و زمینه‌هایی فراهم شود که اخلاق و تهذیب نفس در جامعه‌ی اسلامی به امری همگانی و رایج مبدل شود تا توان و ظرفیت روحی و روان‌شناختی مردمان، رشد و ارتقاء یابد و بدین وسیله با شخصیت کمال‌یافته‌ی خود در دیگران تأثیر گذارند. از یک جامعه‌ی غریبه‌ی با

اخلاق و از یک ملت دورافتاده از تهذیب روحی نمی توان انتظار امر به معروف و نهی از منکر داشت و توقّع زنده بودن امر به معروف و نهی از منکر در چنین جامعه ای توقّعی بی جا و بیهوده است.

دقیقاً در این جاست که نقش برجسته و پررنگ مبلغان دینی و مصلحان جامعه اسلامی از یک سو و نقش با اهمیت و تأثیرگذار مسئولان و کارگزاران حکومت اسلامی از سوی دیگر، در پدید آوردن ریشه ها و بارور ساختن نهال امر به معروف و نهی از منکر در صحنه اجتماع، روشن شده و خود را نمایان می سازد. عالمان و حاکمان باید از سر آگاهی و مسئولیت، پیشتانان صدر اوّل این فریضه باشند و به عهد و پیمانی که خداوند سبحان از آنان به ویژه در امور اجتماعی اخذ کرده است، کمال توجه و التزام را داشته باشند.

هر سه نکته ای که به اختصار بیان گردید، عوامل بسیار اساسی و نقش آفرین در احیاء فریضه ای امر به معروف و نهی از منکر به شمار می روند و البته نکات دیگری نیز وجود دارد که در این مجال کوتاه نمی گنجد.

امید است این همایش بین المللی که با حضور و اهتمام شما اندیشمندان و فرهیختگان داخلی و خارجی برگزار گردیده است، پنجره ای نو به بحث امر به معروف و نهی از منکر بگشاید و فراتر از بحث های نظری صرف، با رویکرد کاربردی، گره های شناخته و ناشناخته ی مظلومیت را از ساحت این فریضه ای الهی انسان ساز و جامعه ساز بازگشاید و در این صورت به امید خداوند متعال هدف و آرمان خود دست خواهد یافت. ان شاء الله.

از همه ی مسئولان محترم و کارکنان این همایش به ویژه دانشگاه آزاد اسلامی که با تدبیر و جدیت خود به یکی از اساسی ترین نیازهای معنوی و اخلاقی جامعه ی اسلامی پرداخته اند و نیز از تمامی اندیشورانی که با مشارکت علمی خود، به این نشست، رونق بخشیده اند، تقدیر و تشکر می نمایم و توفیقات همگان را در احیاء و اقامه ی فریضه ای امر به معروف و نهی از منکر، از خداوند قادر متعال مسألت می نمایم.

والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

حسین المظاهری

۲۸/آذر ماه/۱۳۹۰

۲۳ محرم الحرام/۱۴۳۳

فهرست مطالب

بخش اول: تبیین مفهومی و نظری امر به معروف و نهی از منکر

۲۳.....	مفهوم‌شناسی امر به معروف و نهی از منکر در قرآن کریم و سنت
۳۹.....	امربه‌معروف و نهی از منکر؛ آئینده در روز و امروز، نیاز فردا
۴۷.....	ضرورت امر به معروف و نهی از منکر دیدگاه فقه شیعه و شافعیه
۵۳.....	امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه قرآن کریم
۵۹.....	مبانی نظری امر به معروف و نهی از منکر در اسلام
۷۴.....	مبانی نظری امر به معروف و نهی از منکر در اسلام
۸۷.....	مفهوم‌شناسی امر به معروف و نهی از منکر با رویکرد امنیت اجتماعی از منظر آیات و احادیث
۹۶.....	مفهوم‌شناسی امر به معروف و نهی از منکر در قرآن کریم و سنت
۱۰۵.....	مفهوم‌شناسی امر به معروف و نهی از منکر در قرآن کریم و سنت
۱۲۶.....	امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه علم کلام، قرآن و نهج البلاغه
۱۳۸.....	جایگاه امر به معروف و نهی از منکر در معارف اسلامی و حقوق بین‌الملل
۱۵۶.....	مفهوم امر به معروف و نهی از منکر در قرآن و روایات
۱۷۷.....	امربه‌معروف و نهی از منکر در فرازهایی از سخنان مقام معظم رهبری
۱۸۷.....	امربه‌معروف و نهی از منکر از دیدگاه اسلام
۱۹۹.....	مفهوم‌پردازی امر به معروف و نهی از منکر با رویکرد وظایف یک شهروند مسئول
۲۱۱.....	مفهوم‌شناسی امر به معروف و نهی از منکر
۲۱۷.....	مفهوم‌شناسی امر به معروف و نهی از منکر و نظارت در قوانین کشورهای اسلامی

بخش دوم: نقش‌ها و کارکردهای امر به معروف و نهی از منکر

- ۲۲۹..... امر به معروف و نهی از منکر و نقش آن در حفظ صلح و امنیت بین‌المللی و حقوق بشر
- ۲۳۸..... نقش امر به معروف و نهی از منکر و ضمانت اجرایی آن در حقوق شهروندی
- ۲۵۰..... بررسی جایگاه امر به معروف و نهی از منکر در توسعه گردشگری
- ۲۶۰..... امر به معروف و نهی از منکر و انحرافات اجتماعی
- ۲۶۶..... امر به معروف و نهی از منکر جلوه‌ی اخلاق اجتماعی در اسلام
- ۳۰۶..... نقش امر به معروف و نهی از منکر در پیشگیری از جرم
- ۳۱۱..... نقش امر به معروف و نهی از منکر در توسعه و پیشرفت جامعه از منظر آیات و روایات
- ۳۲۵..... نقش دین در زندگی انسان معاصر با تأکید بر فریضه امر به معروف و نهی از منکر

بخش سوم: شهروند مسئول، مفهوم، ویژگی‌ها، نقش‌ها و تربیت آن

- ۳۴۵..... بررسی نقش شهروند مسئول در ارتقای سرمایه اجتماعی
- ۳۴۶..... شهروندی و نقش آن در تعالی جامعه با رویکرد اسلامی
- ۳۵۳..... مطالعه تجربی آگاهی از حقوق شهروندی
- ۳۶۷..... بررسی نقش عوامل مدرسه‌ای در تربیت شهروند خوب از دیدگاه پیران و دانش‌آموزان دوره متوسطه شهرستان شهرکرد در سال تحصیلی ۸۹-۹۰
- ۳۸۹..... آموزش حقوق شهروندی از طریق نظام آموزشی
- ۴۰۱..... نقش شهروندی در ارتقاء سرمایه اجتماعی
- ۴۱۹..... بررسی عوامل مؤثر بر تحول ارزش‌های اجتماعی از دیدگاه شهروند مسئول در شهر ارساد مغان
- ۴۳۲..... بررسی مفهوم شهروند مسئول با استفاده از عبارت «شجاعت مدنی» در جامعه و فلسفه سیاسی غرب
- ۴۳۸..... سبب‌شناسی و آسیب‌شناسی خشونت شهری (وندالیسم)، چالش پیش‌رو در تربیت شهروند مسئول
- ۴۵۰..... طرح شهرک آموزشی شهروند مسئول ایرانی-اسلامی برای کودکان و نوجوانان
- ۴۶۰..... امر به معروف و نهی از منکر و حقوق شهروندی
- ۴۶۷..... شهروند مسئول و رابطه آن با بهداشت روانی
- ۴۸۰..... شهروند مسئول در «توسعه انسانی پایدار» شهر اسلامی و ایرانی

بخش چهارم: توسعه، نهادینه‌سازی و راه‌های تحقق عملی امر به معروف و نهی از منکر

ارائه مدل نظری برای تبیین رابطدهی بین دین‌داری و سرمایه‌ی اجتماعی با تأکید بر فریضه‌ی امر به معروف و نهی از منکر

۴۹۵.....	
۵۰۷.....	استراتژی امر به معروف و نهی از منکر، راهکارهای عملی
۵۱۴.....	شناخت امر به معروف و نهی از منکر و ارائه راهکارهای گسترش آن در محیط دانشگاه
۵۲۵.....	نقش پرستشگاه‌ها در گسترش امر به معروف و نهی از منکر
۵۳۵.....	امر به معروف و نهی از منکر
۵۴۶.....	شناخت و معرفی امام، مهم‌ترین معروف
۵۵۶.....	راهکارهای اجرایی امر به معروف و نهی از منکر در دانشگاه‌ها
۵۷۳.....	نقش گردشگری اسلامی در تبیین امر به معروف و نهی از منکر
۵۷۹.....	شهروند مسئول، ضرورت‌ها و راهکارهای احیا و اجرای امر به معروف و نهی از منکر
۵۹۰.....	آسیب‌شناسی امر به معروف و نهی از منکر
۶۰۴.....	شیوه‌های عملی امر به معروف و نهی از منکر
۶۱۶.....	نقش نظام آموزشی در تبیین و گسترش فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر
۶۲۵.....	بررسی نقش سرمایه‌های روان‌شناختی در امر به معروف و نهی از منکر
۶۳۶.....	بررسی جامعه‌شناختی تأثیر گروه‌های مرجع بر میزان پدیرش امر به معروف و نهی از منکر
۶۴۷.....	امر به معروف و نهی از منکر چیست و آیا می‌توان در دنیای امروز آن را به اجرا درآورد؟
۶۵۸.....	تبیین نقش امر به معروف و نهی از منکر در شیوه‌های مدیریت چند فرهنگی: تأکید بر مدیریت فراملیتی
	An introduction to responsible citizen in a religious system..... 665
	The Responsible Man: Some Limits 668
	Literacy for Empowerment: Socio-economic and Health promotion programs among Islam rural women in India..... 671
	The Mutual Rights Between People and Statesmen From Imam Ali's Viewpoint..... 674